

KUBÛRÎZÂDE ABDURRAHMAN RAHMÎ EFENDİ VE BİLİNMEYEN GAZELLERİ

Hamza KOÇ¹

ÖZET

XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi, İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi bilinmeyen Rahmî, Kevkeb Hafız Mehmed Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenerek hattatlık yaptı ve birçok şairin divanını güzel bir yazı ve imla ile istinsah etti. Tahsilinin ardından devletin günlük vukuat defterinin tutulduğu rûznâmçe-i evvel kaleminde kâtiplik yaparken Hevâyî mahlasıyla hezl tarzında bir Divân kaleme aldı; fakat yakın dostlarının tepkisine maruz kaldığı için ömrünün sonlarına doğru tövbe edip bu tür şiir yazmaktan vazgeçti. Daha sonra Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Mehmed Emin Tokadî Efendi'ye intisap eden şair, hacca giderken hastalanıp 1127/1715'te Mısır'da vefat etti. Ciddi şiirlerinde Rahmî, mizahi şiirlerinde Hevâyî mahlasını kullanan şair, edebiyatımızda hezliyatıyla tanınmıştır. Mizahi şiirlerinin bir Divân oluşturacak hacimde olması ve bu Divân'ın yazma eser kütüphanelerinde birçok nüshasına rastlanması, halkın bu tür manzumelerine olan ilgisinin bir göstergesidir. Bu durum, mecmualarda daha çok Hevâyî mahlaslı şiirlerinin yer almasına zemin hazırlamış, Rahmî mahlaslı olanlar ise ikinci planda kalmıştır. Buna rağmen şair, Rahmî mahlasıyla kaleme aldığı şiirlerinde geleneği bilen, klasik edebiyatın kalıp ve mazmunlarına hâkim bir sanatçı olduğunu göstermiştir. Ancak şairin Rahmî mahlaslı bir divanının olmaması, bu mahlasla yazdığı şiirlerin gün yüzüne çıkarılmasını elzem hale getirmiştir. Bu anlamda yapılan araştırmalar neticesinde şairin daha önce yayımlanmamış iki manzumesi tespit edilmiştir. Bu çalışmayla Rahmî'nin bir şiir mecmuasında yer alan iki gazeli tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kubûrîzâde Abdurrahman Efendi, Rahmî, Hevâyî, şiir mecmuası, yayımlanmamış gazel.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, vaveyla-61@hotmail.com

KUBURÎZADE ABDURRAHMAN RAHMÎ EFENDİ AND HIS UNKNOWN ODES

ABSTRACT

Abdurrahman Rahmi Efendi, who lived between the late half of the 17th century and the early quarter of the 18th century, was born in Istanbul. Rahmi, whose date of birth is still unknown, took courses on the sülûs and nesih writings from Kevkeb Hafız Mehmed Efendi. Afterwards, he began to work as a calligrapher and neatly copied the Divans of many poets with a good writing and spelling. After the completion of his education, he started to work as a clerk in the rûznâmçe-i evvel where the state's daily penitentiary book was kept. At this time, he wrote a Divan in the style of satiric with a nickname "Hevâyî". However, due to his close companions' harsh criticism, he repented having written and stopped writing such poems towards the end of his life. After that, the poet who began to follow Mehmed Emin Tokadî Efendi, the leader of the Naqshbandi tradition, died of an illness on the way to Makkah for pilgrimage in 1715 in Egypt. The poet, who released his highly literary poems by the nickname "Rahmî" and his humorous poems by the nickname "Hevâyî", was wellknown in our literature for his hezliyat, a literary art that contains a kind of satirism through joke, teasing and humour. The fact that his humorous poems have a volume to form a Divan and that there are too many copies of this Divan in libraries in manuscripts, is an indication of the public's interest in this type of poem. This helped the poet release his poems in literary magazines by the nickname "Hevâyî" in particular. However, the poems written by the nickname "Rahmî", was shadowed. Despite this, he was able to prove to be a creative poet by the nickname "Rahmî", who knew the tradition and had a command of the patterns and propositions in classical literature. The reason that the poet has no Divan released by the nickname "Rahmî", made it essential for us to bring to light his poems which he wrote by this nickname. As a result of the research conducted in this sense, two poems of the poet, which were not published before, were found out by us. This study aims to introduce the two odes of "Rahmî", which came out in a poetry magazine of that time.

Keywords: *Kubûrîzâde Abdurrahman Efendi, Rahmî, Hevâyî, poetry magazines, unpublished odes.*

GİRİŞ

Asıl adı Abdurrahman Rahmî olup halk arasında Kubûrîzâde lakabıyla tanınan şair, İstanbul'da doğdu. Devrinde meşhur olan Kubûrîzâde'nin küçük kardeşidir (Fatin 1271: 131; Abdülkadiroğlu 1999: 110; Çapan 2005: 230; İnce 2005: 338; Özcan 1989: 464; Şemsettin Sâmî 1996: 2270; Müstakimzâde 1928: 254; 2000: 230a; Kurnaz ve Tatçı 2000: 489; 2001: 1208). Canım (2004: 20) ve Levend (2015: 534) ise şairin Edirneli olduğu görüşündedir.² Habeş valiliği yapan Mustafa Paşa'nın oğlu olduğu için kendisine Habeşî de denildi (Canım 2004: 20). Doğum tarihi bilinmeyen Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî, Kevkeb Hafız Mehmed Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını öğrenerek hattatlık yaptı³ ve bir hayli kitap yazıp birçok şairin de divanını güzel bir yazı ve imla ile istinsah etti (Müstakimzâde 1928: 254). Medrese tahsilinin ardından Şehid Ali Paşa'nın yardım ve iltifatları ile rûznâmçe-i evvel kaleminde kâtiplik yaparken⁴ yani devletin günlük vukuat defterinin tutulduğu dairede memur olarak görevlendirildiği sırada Hevâyî mahlasıyla *Hevâyînâme* adında mizahi şiirlerinden oluşan bir *Divân* kaleme aldı. Ancak muhatabını alaya alan bu manzumeler yüzünden yakın arkadaşları ve marifet ehli kişilerin gözünden düşünce ömrünün sonlarına doğru,

² Şairin Edirneli olduğu kesin olmamakla birlikte *Divân*'ından hareketle konuyla ilgili bazı ipuçları elde edilebilmektedir. Kahire, Tekfurdağı (Tekirdağ), Arabistan, Ayntâb (Antep) vs. gibi yerleri gezdiğini söyleyen Rahmî'nin, Edirne ve muhitine çok fazla yer verdiğini, adeta bu şehre tutku derecesinde bağlı olduğunu, her vesileyle Edirne'den (lafzen on üç kere) bahsetmesinden yola çıkarak söylemek mümkündür. Edirne'yi mahalle mahalle, sokak sokak bilmesi ve bunu zaman zaman şiirleriyle de dile getirmesi en azından bu şehirde uzun bir süre ikamet ettiğini akla getirmektedir (bk. Çakır 1998: II; Yıldırım 2004: III). Bunun yanında Edirne'nin mimari yapısından, şehirde yaşayan çingenelerden ve gündelik yaşamdan sıkça söz etmesi, Edirne'nin şair üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir (bk. Güleç 2015: 11). Ayrıca XVII. yüzyılın ikinci yarısında padişahlık yapan IV. Mehmed'in devleti uzun bir müddet Edirne'den yönettiği bilinmektedir. Onun döneminde İstanbul'daki saraydan ve devlet dairelerinden çok sayıda memur ve saray görevlisi padişahın işlerini yapmak üzere Edirne'de görevlendirilmiştir. Hevâyî'nin de bu memurlar arasında Edirne'ye gittiği ve daha sonra oraya yerleştiği ileri sürülebilir. Çünkü şair, şiirlerinde Edirne'ye sonradan gittiğini belirtmektedir. Edirne'den başka İstanbul'un çeşitli semtlerine ve özelliklerine dair canlı tasvirler yapıp açıklamalarda bulunmasından hareketle şairin her iki şehirde de uzun süreler yaşadığını ve buraları çok iyi bildiğini söyleyebiliriz (bk. Turan 2015: 214).

³ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (1928: 254-255), *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde şairin şiirlerinden örnek olarak aşağıdaki gazeli vermiştir. Bu gazel, hat sanatıyla ilgili unsurları içermesi ve şairin *Divân*'ında yer almaması açısından dikkate değerdir:

1. Debîr-i sun' kim tevkî'-i ebrûsın ezel yazdı
Berât-ı hüsnün dîvânî ser-satrın güzel yazdı
2. Zuhûr-ı hatt-ı reyhânîye ta'lîkıyla vaslın yâr
Cevâb-ı rik'asın ehl-i niyâzun muhtemel yazdı
3. Muhakkak nesh ider mihr ü vefâ meşkını zîrâ yâr
Gönül levhına çok müsvedde-i tûl-i emel yazdı
4. Derûnum kırmadan şâhum sakın defter-nüvîs-i 'aşk
Yerine Kays u Ferhâdun beni ni'me'l-bedel yazdı
5. Leb-i yâkûtî taraf nüsha-i hüsn-i celîsinde
Gubârîn hattıla gâyet muhayyel bir mahal yazdı
6. Sülüs hatla attâr dür-semen itsün tâk-ı gerdûna
Ki kilik-i şîve-zâ-yı **Rahmî** böyle bir gazel yazdı

⁴ Çeşitli kaynaklardan elde edilen bu bilginin dışında şairin *Divân*'ından yola çıkılarak farklı mesleklerle de iştiğal ettiği söylenebilir. Zira bir iki yerde çiftçiliğinden ve tarla sahibi oluşundan dem vuran şair, ayrıca kendisine ait bir dükkanı olduğunu ve mürekkepçilikle uğraştığını hemen her fırsatta dile getirmiş, öyle ki sanatı olan mürekkepçiliğe *Divân*'ında *mürekkep* redifli bir gazel bile tahsis etmiştir (bk. Çakır 1998: II; Yıldırım 2004: III-IV; Güleç 2015: 12). Hatta bu yüzden bazı kaynaklarda Mürekkepçi Hevâyî olarak da geçmektedir (bk. Dilçin 2005: 273). Bunların yanında kendi dükkanında; zengin konaklarında; düğün ve eğlence meclislerinde; kahvehanelerde; meyhanelerde; bekar evlerinde; kır, bahçe ve gezinti yerlerinde yapılan sıra sohbetlerinde; dost ve arkadaş toplantılarında şiirler söyleyerek bahşişler kazandığını manzumelerinde bizzat kendisi bildirmektedir (bk. Turan 2015: 212-213, 232-234).

Siyâh-ı nâme ter ez-hod kesî ne-mî bînem

Çi gûne çün kalemem dûd-ı dil be-ser ne-reved⁵

beytiyle pişmanlığını dile getirip tövbe etti ve Rahmî mahlasıyla Hz. Peygamber için yazdığı -fâ kafiyeli meşhur na'tı vesilesiyle mağfîret talep ederek hezl tarzında şiir kaleme almaktan vazgeçti. Daha sonra Eğrikapı dâhilinde bulunan Emir Buharî Tekkesi postnişini ve Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Mehmed Emin Tokadî Efendi'ye intisap eden Abdurrahman Rahmî, hacca giderken mizacı bozulup 27 Ramazan 1127/26 Eylül 1715'te Mısır'da vefat etti (Müstakimzâde 1928: 254; İnce 2005: 338, 342). Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (1928: 254), şairin hac dönüşü Kahire'de vefat ettiği görüşündedir. Vefat tarihi *Tezkire-i Safâyî* (Çapan 2005: 230) ve *Osmanlı Müellifleri* (Kurnaz ve Tatçı 2000: 489)'nde 1122/1710, *Hâtimetü'l-Eş'âr* (Fatin 1271: 131) ve *Kâmûsu'l-A'lâm* (Şemsettin Sâmî 1996: 2270)'da ise 1137/1725'tir. Canım (2004: 20), şairin kabrinin Emir Buharî Tekkesi civarında olduğunu ifade ederken *Tuhfe-i Nâilî* (Kurnaz ve Tatçı 2001: 1208)'ye göre şair, Mısır'da medfundur. Şairin vefatına,

Çekdi pâ-y-ı inzivâyı çün didüm

Rahmî'ye rahm eylesün Rabb-ı rahîm

beyti ve "türbetü'l-azîz" terkibi tarih düşülmüştür⁶ (Müstakimzâde 1928: 254; Kurnaz ve Tatçı 2001: 1208).

Ciddi şiirlerinde Rahmî, mizahi şiirlerinde ise Hevâyî mahlasını kullanan ve daha çok bu mahlasla tanınan Kubûrîzâde Abdurrahman Efendi; hezl tarzının belli başlı şairlerinden olup bu vadiye yazdığı şiirleriyle meşhur olmuştur. Basit, gündelik hayat sahneleri ve tipleri ile çeşitli meslek erbabı kişiler, onun şiirlerinin başlıca konusu haline gelmiştir. Klasik şiir geleneği çerçevesinde söylediği diğer manzumelerinde ise daha çok Nâbî'den etkilenmeler göze çarpar. Zaten birçok şiirini Nâbî'ye nazire olarak yazmıştır (Canım 2004: 20). Şiirlerinin birçoğu klasik şiirin önde gelen şairlerinin şiirlerine yazılmış mizahi nazireler, yani tehziller olduğunu gördüğümüz şairin kişilere veya olaylara yönelik ciddi eleştirileri veya saldırıları olmamıştır. Bundan dolayı onun şiirlerini hiciv çerçevesi içerisinde değerlendirmemek gerekir (Turan 2015: 217). Safâyî (Çapan 2005: 230), "...asrın şu'arâsından eş'ârı pâk ve güftârı sûznâkdir. Şâhid-i âsârı şîve-engîz-i hayâl ve bülbül-i hoş-sarîr-i hâmesi rengîn makâldir. Ma'ârif ile ârâste ve letâyif ile pîrâste bir şâ'ir-i mâhir olup..." ifadeleri ile onun şiirlerinin saf, sözlerinin ise yakıcı ve etkileyici olduğunu beyan etmekte; bunun yanında eserlerinin gönül alan güzelinin işveli hayallerle ve kaleminin hoş sadalı bülbülünün renkli nağmelerle herkesi büyülediğini; ayrıca Rahmî'nin marifetli ve hünerli bir şair olarak dikkat çektiğini belirtmektedir. Ancak Sâlim (İnce 2005: 338), açık sözlü davranarak şairin hezl yazmasını ağır bir şekilde eleştirir: "Hezâr hayf ki Hevâyî nâmına tertîb eyledigi Dîvân zamân-ı hayâtında tekdîr-i yârân eylediginden gayrı kendinden sonra bâdî-i sû-i zikr-i cihâniyân ve rûz-ı mahşerde o zahârif-i nâ-şâyân kendiyile bile der-keffe-i mîzân ola." [Binlerce yazık ki Hevâyî adına tertip ettiği

⁵ Deferi benimkinden daha siyah olan kimseyi göremiyorum. Nasıl olur da gönül dumanı, kalemim gibi başta tütmez.

⁶ Şairin vefatına düşülen bu tarihler 1127/1715 tarihini doğrulamaktadır.

Divân henüz hayatta iken dostlarının ikazına sebep olmuş ve ölümünden sonra da âlemin kötü zikri sebebiyle, o uygunsuz yalanlar kendisiyle birlikte terazinin kefesine konacaktır (Bilkan 2013: 131)].

Yer yer müstehcen hatta bazen kaba argoya varan mısra ve beyitleri bulunmakla birlikte, Rahmî'yi bir küfür şairi olarak nitelemekten ziyade, hezl ve mizah üstatlarından saymak gerekir. Zira Rahmî; şiir anlayışını, şiire bakış açısını ve şiirinden ne anlaşılması gerektiğini zaman zaman açıkça belirtmiştir:

Yârân suhanda her biri bir semt tutdı lîk

Mudhik Hevâyî haltıla semt-i fesânesin (G. 119/6)

beytinde de görüleceği üzere şair, dostlarının şiirde bir söyleyiş tarzı benimsediklerini; ancak kendisinin hezl yolunu seçtiğini ifade etmektedir. Kendisini “mudhik” yani güldüren/güldürücü, şiirlerini ise “mashara” olarak nitelemekten çekinmeyen şair,

Ey Hevâyî güler elbet okıyan

Katı pek masharadur eş'ârun (G. 90/5) ve

Hevâyî bu senün kârun degüldür

Murâdum bir latîfeydi söz itdüm (G. 106/4)

beyitleriyle gayesinin okuyanları güldürmek ve latife yapmak olduğunu, yoksa müstehcenliği kâr edinmediğini gayet açık ve veciz bir şekilde dile getirmektedir (Çakır 1998: X-XI). Vasfi Mahir Kocatürk (1970: 502) ise şairin *Divân*'ındaki şiirlerin bir kısmının zevzekçesine, maskaracasına söylenmiş sözler olduğunu; ancak esprili ve hoş taraflarının da bulunduğunu, dolayısıyla Hevâyî'nin mizahi şiirin belli başlı temsilcilerinden olup kendisinden sonra yetişen birçok mizahçı şaire örnek teşkil ettiğini belirtmektedir. XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla XVIII. yüzyılın başlarında klasik şiirin büyük ölçüde oturmuş tema, kelime hazinesi ve imajlar dünyasını yöresel deyim ve söyleyiş şekilleriyle olduğu kadar gençliğin, eğlence erbabının ve geniş kesimlerin kendi aralarında kullandıkları konuşma dili unsurlarıyla bazen alaya alıp eleştiren, bazen de tamamıyla güncel konu, sorun ve durumları yalın mecazlarla anlatan Hevâyî, oluşturduğu üslupla “Hevâyî tarzı” denilen bir şiir anlayışının da kurucusu olmuştur. Hevâyî, bu anlayış doğrultusunda gündelik hayatın alelade olaylarını ve toplumun güncel sorunlarını kendi tecrübeleri doğrultusunda büyük ölçüde derbeder ancak eğlenceli bir üslupla klasik edebiyatın en popüler şiir kalıbı olan gazel nazım şekli içerisinde ortaya koymuştur. Hevâyî'nin ele aldığı konu çeşitliliği, dil ve üslupta meydana getirdiği yeni ifade, imaj ve mecaz anlayışı, hayata ve topluma bakış tavrı ve şiirde uyguladığı genel anlatım üslubu kendisinden sonra XVIII ve XIX. yüzyıl şairlerince “Hevâyî tarzı” şairleri olarak devam ettirilmiştir (Turan 2015: 211). Bilindiği üzere XVIII ve XIX. yüzyıl Türk edebiyatında tehzil türünün gelişmesinde Hevâyî'nin takipçilerinin büyük katkısı olmuştur. Bu yüzyılda tehzil türü gelişmeye devam etmiş ve bu türün hususiyetlerini

tamamıyla yansıtan örnekler verilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla Hevâyî'den sonra Tâ'ib (ö. 1723)⁷, Tırsî (ö. 1766)⁸, Şânî (ö. 1766-67)⁹, Kânî (ö. 1791)¹⁰, Sürûrî (ö. 1814)¹¹ ve Bayburtlu Zihnî (ö. 1859)¹² gibi önemli şairler hezl türünde çığır açarak etkileyici eserler vermişlerdir (Altun 2018: 33).

Rahmî'yi şöhrete taşıyan eseri; yapmacık sözlerden uzak, sade ve akıcı bir üslupla kaleme aldığı *Divân*'ıdır. Hevâyî mahlasıyla tertip edilen *Divân*'ın nüshaları, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 777, 1822/2, 2816/1, 3444, 5543; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler 510, 511, 512, 513; Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi 501, 502, Halet Efendi 668/2, Bağdatlı Vehbi Efendi 1545, Hacı Mahmud Efendi 3823, 5199, Esad Efendi 3743/14, 34 Sü-Tarlan 5, 34 Sü-Tarlan 10/2 ve Milli Kütüphane Yz. A 688, 966/5, 1971, 1972, 2546, 2593/2, 5362, FB 199 numaralarda kayıtlıdır (bk. İKTYDK 1959: 617-621; Canım 2004: 20; Bilkan 2013: 119). Kaside ve tarih gibi önemli nazım şekillerinin yer almadığı *Divân*'da 165 gazel, 2 tahmis, 8 rubai, 1 kit'a ve 4 matla bulunmaktadır (Çakır 1998: IV). Şairin *Divân*'ı, hezl tarzında yazdığı şiirlerinden oluştuğu için herhangi bir ayet, hadis ya da benzeri dinî kavramlara rast gelmek mümkün değildir. Bunun yanında klasik şiirin vazgeçilmez unsurlarından olan ideal sevgili tipi, aşk, gam, keder, ayrılık acısı, ızdırap veya mükemmel tabiat tasvirlerine de pek yer verilmemiştir. Buna karşılık şairin *Divân*'ında sosyal tenkit içeren

⁷ Kaynaklar Osmanzâde Tâ'ib'in toplumsal sorunlara duyarlı bir kişiliği olduğunu ve kimi aksaklıkları yermekteki başarısını dile getirmektedir. Ancak dönemdeki kişileri iğneleyici yanının ağır bastığı ve bu yüzden de çevresince sevilmediği yine kaynakların kaydettiği bilgiler arasındadır. Hazırcıevaplılığı ve hicvetme gücünün oluşuyla da dikkat çeken Tâ'ib'in, Nâbî'yi kıskandığı ve hicvettiği gibi onun etkisinde kaldığı da bilinen bir gerçektir (Mengi 2014: 237).

⁸ Kocatürk (1970: 502-503), *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde, XVIII. yüzyılın mizah vadisinde şiirler yazan bir diğer şairi Tırsî'den bahsederken onun, üstadı Hevâyî'nin yolundan gittiğini, hiciv ve hezel sahasında deha veya kudret gibi üstün meziyetler göstermese de muayyen bir değere ve küçük hususiyetlere sahip olduğunu ifade etmektedir.

⁹ Râmîz, *Âdâb-ı Zurâfâ* (Erdem 1994: 171-172)'sında, "...vâdî-i eş'ârda tarz-ı Hevâyî'de tirâzende-i şöhret ü şân olup elsine-i enâmda karîn-i iştihâr ve hezeliyyâtı bâ'is-i handegî-i sığır u kibâr bir turfe yâdigâr idi." ve "...mazmûn u hicve mâ'il ve Hevâyî vâdîsine şifte-dil hoş-sohbet kâbil-i üns..." diyerek Şânî'nin Hevâyî tarzı şiir yazmaktaki şöhretinden söz etmektedir.

¹⁰ Kânî, mizah ve hezle meyilli, gözlem yeteneği yüksek, hayata mizah penceresinden bakan ve gördüklerini ironik bir üslupla ifade eden bir şairdir. Bu özelliklerin daha çok inşâda ön plana çıkması sebebiyle onun nesri, nazmına galip gelmiştir. Bu çerçevede "Tekir binti Pamuk" imzasıyla yazmış olduğu mektup bir hiciv şaheseridir. Yine Yeğen Mehmed Paşa'ya yazdığı mektup ve *Letâif* bu türden örnekler arasında yer almaktadır. Hicivlerinde Karagöz, Hacivat, Nasreddin Hoca, İncili Çavuş gibi Türk mizahının önemli tiplerinden bahseden şaire göre *Letâif*'teki "Bâdî" ve "Dâdî" de birer Hacivat ve Karagöz'dür. Kânî, mektuplarında olduğu gibi şiirlerinde de sivri dilini kalemine yansıtmakta sakınca görmemiş, mizahi eserleri dışında *Divân*'ında yer alan şiirlerinde bile yadırganan kelime ve deyimlere yer vermekten çekinmemiştir. İnşâdaki dili, ince nükteler ve hiciv havasında, beklenmedik ifade zenginlikleriyle değişkenlik göstermiştir. Onun ciddi ifadelerle başlayarak şaka, mizah ve alayla devam ettiği, sonra yine ciddi sözlerle bitirdiği, bazen de tersine davranış içinde olduğu üslubu mektuplarında belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır (Yazar 2010: 45, 47).

¹¹ Kubûrîzâde Hevâyî'nin şiirini tarz olarak devam ettiren Sürûrî, onun Hevâyî mahlasını dahi kullanacak kadar sıkı takipçisi olmuştur. Bir başka deyişle Osmanlı şiirinde aynı anda birkaç mahlas kullanan şairlerden birisi olan Sürûrî, dönemde hezliyat şiiri olarak kabul gören bu şiirlerinde bir asır önce oluşan Hevâyî geleneğini onun mahlasını da kullanarak devam ettirmiştir. Sürûrî bu tarz şiirlerinde esas olarak gündelik hayat olaylarını ve sıradan kişilerin davranışlarını, mizahi ve eğlenceli bir tonla dile getirirken yer yer kendi döneminin diğer şairlerinden Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809), Refî-i Kâlâyî (ö. 1822) ve Aynatablî Aynî (ö. 1837) gibi şairlere nükteli ve muzip bir üslupla eleştiriler yöneltir. Denilebilir ki Sürûrî; sosyal ve siyasi çekişmelerini, kıskançlıklarını ve meslektaşlarıyla arasında meydana gelen meslekî çatışmalarını ekleyerek Hevâyî tarzı şiiri bir adım ileri götürmüştür (Turan 2015: 215-216, 236-237).

¹² Hem aruz hem de hece vezniyle şiirler yazan Zihnî, yaşadığı XIX. yüzyılda gördüğü ve tecrübe ettiği birçok olayı ve karşılaştığı birçok kişiyi şiirlerinde canlı tasvirlerle ve içli duygulanışlarla yansıtmıştır. Zihnî'nin şiirlerinin bir kısmı eleştiri niteliklidir. Şair, çevresinde gördüğü yanlış hareketleri, sorunlu davranışları ve çelişkileri, esas olarak halk edebiyatı türü olan destan nazım şekli içinde dile getirmiştir. Aruz vezniyle kaleme aldığı bu türden şiirlerinin bir kısmını ise şair, "gazel-i Hevâyî" olarak isimlendirmiştir. Hevâyî tarzı şiir olarak gördüğümüz bu şiirler, şairin çoğunluğu hece vezniyle yazılmış şiirlerini içeren *Sergüzeşt-nâme* isimli eserinde bulunmaktadır (Turan 2015: 238).

ifadeler hatta tamamen sosyal aksaklıkları konu alan şiirler ve atasözleri, deyimler, gelenek ve görenekler, gündelik söyleyişler gibi daha çok halk kültürüne ait hususlar dikkat çekmektedir (Yıldırım 2004: V-VII).

Osmanlı Müellifleri (Kurnaz ve Tatçı 2000: 489)'nde şairin *Divân*'ı dışında *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserleri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ* (İnce 2005: 338-342)'sında Hz. Peygamber için bir na't kaleme aldığını ifade etmektedir.

Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi, asıl şöhretine hezl tarzında yazdığı şiirleriyle kavuşmuştur. Zira Hevâyî mahlasıyla kaleme aldığı tehzillerin bir divan oluşturacak kadar hacimli olması ve bu *Divân*'ın yukarıda da adı geçen yazma eser kütüphanelerinde birçok nüshasına rastlanması, onun şiirlerinin halk arasında büyük ilgi gördüğünün ve çokça okunduğunun açık bir göstergesidir. Şeyhî Mehmed Efendi (Özcan 1989: 465), Hevâyî'nin birçok şiir ve nazire mecmuasında hezl-güne gazellerinin bulunduğunu ve bunların malum-ı cumhur olduğunu belirtmektedir. Mecmualarda şairin Rahmî mahlaslı şiirlerinden ziyade Hevâyî mahlaslı olanlara ağırlık verilmesi, ciddi şiirlerinin mizahi tarzda yazılanların gölgesinde kalması ile izah edilebilir. Ancak şurası göz ardı edilemez bir gerçektir ki Kubûrîzâde Abdurrahman Efendi, Hevâyî mahlasıyla mizahi yani kendi deyimleriyle yeni tarz şiirler kaleme alırken Rahmî mahlaslı şiirleriyle klasik Türk şiiri geleneğinin anlam dünyasına, kavram ve kalıplarına da hâkim olduğunu göstermiştir.

Şairin Rahmî mahlasıyla kaleme aldığı bir divanın olup olmadığı meçhuldür. Şair hakkında bilgi veren kaynaklarda da bu yönde herhangi bir malumat yoktur. Dolayısıyla şairin mevcut *Divân*'ında Rahmî mahlaslı şiirinin bulunmaması, bu mahlasla yazdığı şiirleriyle ilgili bir araştırma yapılmasını elzem hale getirmiştir. Bu anlamda gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde bazı mecmualar taranmış ve İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Yazmaları Manzum 648¹³ numarada kayıtlı olan bir şiir mecmuasında şairin daha önce yayımlanmamış Rahmî mahlaslı iki gazeli tespit edilmiştir. Fuzûlî, Bâkî, Rûhî, Muhibbî, Ulvî, Nâbî, Nâ'îlî, Neşâtî, Bahâyî, Riyâzî, Râmî, Râgıb, Mantıkî, Vâsık, Kelîm-i Eyyûbî, Veysî, Sabrî, Fasîh, Vecdî, Nahîfî... gibi daha çok XVI ve XVII. yüzyıl şairlerinin şiirlerini ihtiva eden 117 varaklık mecmua, bir divanın gazeliyyât bölümünde olduğu gibi alfabetik düzene göre tertip edilmiştir. Elbette şiir mecmuaları yüzde yüz güvenilir kaynaklar değildir. Zira bu şiirleri mecmuaya müstensihin kendisi ilave etmiş ya da aynı mahlaslı şairleri karıştırmış olabilir. Dolayısıyla çalışmamıza konu olan bu gazeller, Rahmî mahlaslı farklı bir şaire de ait olabilir. Bu ihtimal göz önünde bulundurularak tezkireler, yayımlanmış mecmualar, konuyla ilgili lisansüstü tezler ve Rahmî mahlaslı bütün divanlar taranmış ancak bir netice elde edilememiştir. Bununla beraber bu gazellerin gerçekten Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi'ye ait olduğuna dair elimizde ciddi kanıtlar mevcuttur. Zira aşağıda çeviri yazılı metinleri verilen iki gazelin başında da "Kubûrîzâde Rahmî Efendi" ve "Rahmî Efendi Kubûrîzâde" başlıklarının yer alması, ayrıca şair hakkında bilgi veren İsmail Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr* (Abdülkadiroğlu 1999: 111-112) adlı tezkiresinde bu gazellerden ilkinin üç beytinin mevcut olması bu şüpheleri ortadan kaldıran önemli delillerdir.

¹³ Mecmua, tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Aşağıda çeviri yazılı metinleri verilen gazellerden hareketle Rahmî'nin klasik Türk şiiri geleneğini bilen, aruza hâkim ve edebî sanatları uygulamada başarılı bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Zira ince hayalleri, mübalağa sanatındaki hüneri, sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgili teşbih ve istiarelerindeki orijinalliği, tabiat tasvirlerindeki tecrübesi, onun isminin birinci sınıf şairlerle anılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında gazellerindeki hayal oyunları, anlam derinliği, alışılmamış benzetmeler ve uzun tamlamalar, Rahmî'nin yaşadığı yüzyıl gereği az da olsa Sebki-Hindî'nin etkisinde kaldığını hissettirmektedir.

Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi'nin Bilinmeyen Gazelleri

-1¹⁴

Ḳubûrî-zâde Rahmî Efendi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1 Reşk-i enhâr-ı behişt olsa n'ola dâmen-i havz

Hür-simâlara cây olmada pîrâmen-i havz

2 Rîhte cür'a-i şahbâ eşerinden yer yer

Nev-be-nev olmada gül-gönce-nümâ gülşen-i havz

3 Halka-i mevcesi anuñ meh-i Nahşeb görünür

Pertev-i hüsni ne dem kim ola 'aks-efgen-i havz

4 Pür-ḥabâb olmadadır 'arız-ı ḥoy-kerde-şifat

Âşikâr eyledi gevherlerini ma'den-i havz

5 Rûzgâr itmek-ile şafvetini jeng-pezîr

Gösterür şüret-i çîn âyîne-i rûşen-i havz

6 Tîr-bârânına oldu felegüñ sîne-güşâ

Ser-te-ser mevc-i müselsel olalı cevşen-i havz

¹⁴ 34 Ae Mnzm 648 vr. 60b.

- 7 **Rahmiyâ** rahne-i emvâc degüldür görinen
Açılır kesb-i hevâ itmekiçün revzen-i havz

-2-¹⁵

Rahmî Efendi Kubûrî-zâde

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Yüz bulup devr-i kamer şürin nümâyân itdi hıtt
İntizâmın devlet-i hüsnüñ perîşân itdi hıtt
- 2 Gerd-i âşüb-ıla oldı tîre ser-hadd-i cemâl
Çıkdı ol dem kim kemînden ‘azm-i meydân itdi hıtt
- 3 ‘Arz-ı hâl itmek muhallâ geçdi olmaz der-kenâr
‘Azl-i hüsn için beyâz üstine fermân itdi hıtt
- 4 H̄âb-ı bahtı müddetin medd itmege ‘âşıqlaruñ
Rûz-ı mihr-efrûz-ı âmâlin şebistân itdi hıtt
- 5 H̄âtır-ı nâzik-ter-i hüsn olsa muğber vechi var
Yıkdı ‘arz-ı nâzı tâ hâk-ile yeksân itdi hıtt
- 6 Zîr-i zülfinden teveccühle leb-i cân-bağşına
Hızrveş zulmetde nûş-ı âb-ı hayvân itdi hıtt

¹⁵ 34 Ae Mnzm 648 vr. 61b.

- 7 Diğkat-i esrârına varmaz hayâl-i mü-şikâf
Bir mu‘ammâdur ki çok hüşyârı hayrân itdi hatt
- 8 Hâtem-i la‘le müsahhârdur sipâh-ı mürveş
Her taraf rû-mâl-i dîvân-ı Süleymân itdi hatt
- 9 Kıt‘a-i hüsni o çâr-ebrû civānuñ **Rahmiyâ**
Bir rubâ‘îdür ki zîb-i şafha-i ân itdi hatt

SONUÇ

XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla XVIII. yüzyılın başlarında yaşayan Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi, rûznâmçe-i evvel kaleminde kâtiplik yaparken Hevâyî mahlasıyla kaleme aldığı *Divân (Hevâyînâme)*'ıyla şöhret bulmuş, öyle ki üslubuyla "Hevâyî tarzı" denilen bir yol açarak devrinde ve kendisinden sonra birçok şaire öncülük etmiştir. Ciddi şiirlerinde Rahmî, mizahi şiirlerinde ise Hevâyî mahlasını kullanan şair, yazdığı tehzillerle adını duyurmuş, dolayısıyla bunun bir sonucu olarak şiir ve nazire mecmualarında çoğunlukla bu tarz manzumeleriyle yerini almıştır. Ancak Rahmî mahlasıyla kaleme aldığı şiirler, onun klasik Türk şiiri geleneğine yabancı kalmadığını, bu şiir geleneğinin kalıplarına, hayal dünyasına ve mazmunlarına da hâkim olduğunu göstermektedir. Daha önce de belirtildiği üzere şairin Rahmî mahlaslı bir divanının olup olmadığı meçhuldür. Bunun tespiti için yapılabilecek bir araştırmanın yanında mecmualar da dikkatle taranmalı ve en azından şairin yayımlanmayan şiirleri gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bu minvalde bir ışık yakmanın faydalı olacağı düşüncesiyle bazı mecmua metinleri gözden geçirilmiş ve İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Yazmaları Manzum 648 numarada kayıtlı olan şiir mecmuasında şairin daha önce yayımlanmamış Rahmî mahlaslı iki gazeli tespit edilmiştir. Edebiyatımızdaki birçok önemli boşluğu dolduran mecmualar, şairlerin kayıp şiirlerinin ortaya çıkarılmasını sağlayan, aynı zamanda çağının şiir zevkini yansıtan mühim eserlerdir. Kubûrîzâde Abdurrahman Efendi'nin Hevâyî mahlasıyla kaleme aldığı *Divân*'ı, hezliyat vadisindeki hünerini ortaya koyabilmemiz açısından eşsiz bir kaynaktır. Ancak şairin Rahmî mahlaslı manzumelerinin sınırlı oluşu, ciddi şiirlerinde geleneğe ne derece hâkim olduğu noktasında fikir beyan edebilmemizi zorlaştırmaktaydı. Şairin Rahmî mahlasıyla yazdığı farklı şiirlerinin tespit edilmesine yardımcı olabileceğini düşündüğümüz bu çalışma ile bir nebze de olsa bu noktanın aydınlatıldığı inancındayız.

KAYNAKLAR

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (hzl.) (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akbayar, Nuri (hzl.) (1996). *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmanî*. C. 4. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altun, İrem Işıl (2018). *Klasik Türk Şiirindeki Tehzile Türev İlişkileri Üzerinden Metinlerarası Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Bilkan, Ali Fuat (2013). "Hevâyî'nin Nâbî'nin Gazellerine Yazdığı Tehziller". *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (10-11-12 Mayıs 2012)*. Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2004). "Hevâ'î". *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 5. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çakır, Zehrâ Vildan (1998). *Hevâyî (Abdurrahman, Kubûrî-zâde) Dîvânı'nın Tenkidli Metni ve İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Çapan, Pervin (hzl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dilçin, Cem (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, Sadık (hzl.) (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Fatin Davud (1271). *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul.
- Güleç, Seçil (2015). *Hevâyî'nin Divân-ı Hicv-i Gazeliyyât-ı Nâbî Eseri ile Nâbî'nin Divân'ının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- İnce, Adnan (hzl.) (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İpekten, Haluk, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu, T. Karabey (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu* (1959). "Havâyî". C. II. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Karatay, Halit (2008). *Hattat Divân Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kesik, Beyhan (2014). "Rahmî/Hevâyî, Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî Efendi. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2590>. [erişim tarihi: 01.04. 2019].
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1970). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kurnaz, Cemal, M. Tatçı (hzl.) (2000). *Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı Müellifleri*. C. II. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Kurnaz, Cemal, M. Tatçı (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Levend, Ağâh Sırrı (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Mengi, Mine (2014). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özcan, Abdülkadir (hızl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Vekâyiü'l-Fudalâ II-III*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Rado, Şevket (y.t.y.). *Türk Hattatları, XV. Yüzyıldan Günümüze Kadar Gelmiş Ünlü Hattatların Hayatları ve Yazılarından Örnekler*. İstanbul: Yayın Matbaacılık Ticaret Limited Şirketi.

Şemsettin Sâmî (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm* (Tıpkıbasım). C. 3. Ankara: Kaşgar Neşriyat.

Turan, Fikret (2015). "Divan Şiirini Sokağın Diliyle ve Tavıyla Algılamak: Kubûrîzâde Hevâyî'nin 18. Yüzyıl Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler ve Osmanlı Şiirinde Hevâyî Tarzı". *Alkış Bitigi: Kemal Eraslan Armağanı* (Ed. Bülent Gül). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

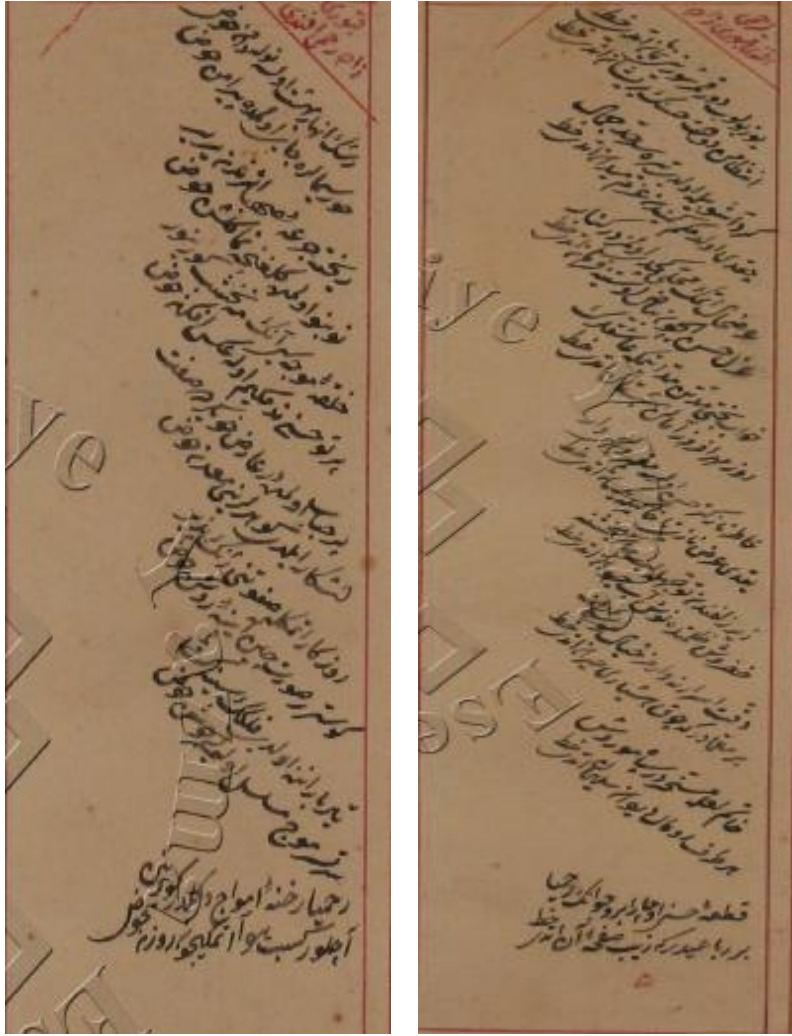
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1981). "Hevâî Abdurrahman Rahmî (Kubûrîzâde)". C. 4. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yazar, İlyas (2010). *Kânî Dîvânı Tenkidli Metin ve Tahfîl*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Yıldırım, Sinan (2004). *Divan Edebiyatında Nazirecilik Geleneği ve Hevâyî'nin Nazirelerden Oluşan Divanı*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

EKLER

İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Yazmaları, 34 Ae Mnzm 648, vr. 60b ve vr. 61b.